

KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ SONRASI HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİMSEL STRES DURUMLARININ BELİRLENMESİ: KİLİS İLİ ÖRNEĞİ

Büşra ATSAL KILIÇ

Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü,
busraatsal@gmail.com, Kilis/Türkiye, 0000-0003-3675-0711

Sibel ERKAL İLHAN

Prof. Dr., Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, sibelilhan@halic.edu.tr, İstanbul/Türkiye,
0000-0002-5792-0700

Öz

Bu araştırma hemşirelik öğrencilerinin deprem sonrası eğitimsel stres durumlarının belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Araştırmada etik kurul, kurum ve ölçek kullanım izni ile katılımcı onamları alınmıştır. Veriler, Tanıtıcı Özellikler ve Deprem Bilgi Formu ve Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırma verileri SPSS 25.0 programında tanımlayıcı istatistikler olarak sayı, yüzde, ortalama ve min-max, normallik testleri, normal dağılım gösteren veriler için varyans analizi ve bağımsız örneklem t testi, normal dağılım göstermeyen veriler için Mann Whitney U testi kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmaya katılan ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf toplam 240 hemşirelik öğrencisinin yaş ortalaması $21,80 \pm 1,41$ (19-28), %70,8'i kadın ve %95,8'i deprem sırasında deprem bölgesi illerinde ikamet etmektedir. Yapılan istatistik karşılaştırmalarda kadın öğrencilerin, 23 yaş ve üzeri öğrencilerin, deprem sonrası yüz yüze eğitime başlama konusunda tedirgin olan ve deprem sonrası okul binasına güven duymayan öğrencilerin ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$). Sonuç olarak hemşirelik öğrencilerinde en fazla stres yaratan durumlar sınavlara hazırlanmak ve sınavlara girmek, acı çeken bir hastayı izlemek, bütün bir gün çalıştıktan sonra ders çalışmak zorunda olmak ve bir hastaya bakım verirken hata yapma korkusu olarak belirlenmiştir. Bu konuda daha kapsamlı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik Eğitimi, Eğitimsel Stres, Deprem

DETERMINATION OF EDUCATIONAL STRESS STATUS OF NURSING STUDENTS AFTER KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE: A CASE STUDY FROM KİLİS PROVINCE

Abstract

This study was conducted to determine the educational stress status of nursing students after the earthquake. Ethics committee approval, institutional and scale usage permissions, as well as informed consent from the participants, were obtained for the study. Data were collected using the Descriptive Characteristics and Earthquake Information Form and the Nursing Education Stress Scale (HESÖ). The research data were evaluated using the SPSS 25.0 program using descriptive statistics such as number, percentage, mean and min-max, normality tests, variance analysis and independent sample t-test for data showing normal distribution, and Mann Whitney U test for data not showing normal distribution. The average age of the 240 nursing students, who were second, third and fourth graders, who participated in the study was 21.80 ± 1.41 (19-28), 70.8% were female and 95.8% resided in earthquake zone provinces during the earthquake. The total and sub-dimension score averages of female students, students aged 23 and over, students who were anxious about starting face-to-face education after the earthquake and students who did not trust the school building after the earthquake were found to be statistically significant ($p < 0.05$). As a result, the most stressful situations for nursing students were determined to be preparing for and taking exams, watching a patient in pain, having to study after working all day, and the fear of making a mistake while caring for a patient. More comprehensive research needs to be done on this subject.

Keywords: Nursing Education, Educational Stress, Earthquake

1. GİRİŞ

Türkiye deprem riski yüksek, Akdeniz-Himalaya deprem kuşağında yer alan bir ülkedir (1). Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yıllık sürecinde yaşanan en büyük deprem olan Kahramanmaraş Depremi 7,7 büyüklüğünde olup, 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşmiş ve deprem sonrasında 11 ilde birçok yıkım ve kayıp yaşanmıştır. Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremde 11 il etkilenmiş, birçok bina yıkılmış ya da hasar görmüştür (2). Kilis ili depremde etkilenen illerden biridir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı raporuna göre Kilis ilinde 74.976 bina bulunduğu, toplam acil, ağır, yıkık konut sayısının 2514 olduğu, orta hasarlı konut sayısının 1303, az hasarlı konut sayısının 27.969 olduğu; Kilis 7 Aralık Üniversitesi yerleşkesinde toplam 10 akademik birim bulunduğu, az hasarlı bina sayısının 9 olduğu ve şehir merkezinde 2 hastane binasının olduğu belirtilmektedir (3).

Deprem ani başlangıçlı doğal bir afet olup, deprem deneyimi bireylerde stres yaratan travmatik bir durumdur. Bu deneyim nedeniyle bireyler davranışsal, bilişsel ve duygusal kontrolü sağlayamadıklarından yoğun stres yaşayabilmektedirler (4). Deprem psikolojik etkilerinin yanı sıra mekânsal sorun nedeniyle eğitim faaliyetleri de kesintiye uğramaktadır. Aileler şehir değiştirerek yakınlarının yanında ya da çadır/konteyner gibi mekanlarda yaşamak zorunda kalmaktadır. Kahramanmaraş Depreminden etkilenen illerde geniş bir alanda yıkım meydana gelmiş, bölgede yaşayan halkın tüm yaşamı etkilenmiş, aynı şekilde eğitim faaliyetleri durmuştur. Yüksek Öğretim Kurumunun kararı ile 2022-2023 bahar döneminde ülke genelinde üniversiteler uzaktan eğitim modeline geçmiş ve öğrenciler derslerini online takip etmek durumunda kalmıştır (5). Uzaktan eğitime geçen toplam üniversite sayısı 208 olup, bu süreçten 8 milyondan fazla öğrenci ve 270.000 akademik personel etkilenmiştir. Üniversiteler öğrencilerin derslerini sürdürebilmek için uzaktan eğitim modeline hızla uyum sağlamak ve eğitimi devam ettirmek sorumluluğunu üstlenmişlerdir (6).

Deprem sonrasında uzaktan eğitimin sürdürülmesi konusunda öğrenciler, büyük bir stres ve kaygı yaşamaktadırlar. Uzaktan eğitimin sürdürülmesi birçok sorunu beraberinde getirdiği için bu durum stres ve kaygının artmasına neden olmaktadır. Deprem sürecinde öğrencilerin eğitimlerine odaklanmaları zor olabilmektedir. Yakın zamanda pandemi nedeniyle uzaktan eğitim konusunda çok fazla deneyim elde edilmesine karşın deprem deneyimi barınma ve iletişim sorunlarını gündeme getirmiş ve yoğun bir stres yaşanmasına neden olmuştur (5,7).

Hemşirelik eğitiminin, teorik eğitim ve uygulama olmak üzere iki boyutu vardır. Hemşirelik eğitiminde gözlem yapma ve teorik bilginin yorumlanarak uygulamaya aktarılması büyük önem taşımaktadır. Öğrenciler, eğitimlerinin her aşamasında stres yaşayabilmektedirler (8, 9). Öğrencilerin yaşadığı stres fiziksel, psikososyal ve davranışsal açıdan sorunlar oluşturarak çeşitli sağlık problemlerine yol açmaktadır (10).

Literatür incelendiğinde doğal afetler ve deprem sonrası üniversite öğrencileri üzerinden yapılan sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Deprem sonrası üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırma konuları incelendiğinde, deprem sonrası travma düzeyi (4, 11), öğrencilerin umut ve anksiyete düzeyi (12), deprem sonrası uzaktan eğitim (13, 14, 15), deprem sonrası öğrenci ve öğretim elemanlarının görüşleri (6), depremin eğitim üzerine etkileri (16, 17), deprem eğitimi, afet risk algısı ve farkındalığı, afet bilinci (18, 19), depreme maruz kalan öğrencilerin akademik güdüleme ve mesleki tutumları (20), hemşirelik öğrencilerinin deprem stresi ve başa çıkma yöntemleri (21, 22, 23), deprem sonrası hemşirelik öğrencilerinin travma düzeyleri (24) gibi konuları kapsadığı görülmektedir. Ancak literatürde Kahramanmaraş depremi sonrasında hemşirelik öğrencilerinin eğitimsel stres durumlarını değerlendiren araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma hemşirelik öğrencilerinin deprem sonrası eğitimsel stres durumlarının belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Bu doğrultuda bu araştırmanın deprem gibi afetlerden sonra hemşirelik öğrencilerinin yaşadığı eğitimsel

stresin anlaşılması ve olası bir deprem durumunda hem akademik hem de uygulama eğitimine yönelik öğrenci destek mekanizmalarının geliştirilebilmesi için literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma soruları:

Hemşirelik öğrencilerinin eğitimsel stres ölçeği puan ortalamaları nedir?

Hemşirelik öğrencilerinin demografik özellikleri ve deprem deneyimi ile ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Hemşirelik öğrencilerinin deprem deneyimi ile ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Tipi

Bu araştırma tanımlayıcı ve kesitsel tiptedir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü'nde öğrenim gören 2., 3. ve 4. sınıfta öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada ilgili öğrencilerin tamamına ulaşılması hedeflendiği için örneklem seçilmemiş ve tam sayım yöntemi ile çalışmaya katılmayı kabul eden tüm öğrenciler dahil edilmiştir.

2.3. Araştırmaya Dahil Edilme Ölçütleri

Örnekleme dahil edilme kriterleri; öğrencinin çalışmaya katılım konusunda gönüllü olması, hemşirelik bölümü 2., 3. ve 4. sınıf öğrencisi olması ve herhangi bir psikiyatrik tanısının olmamasıdır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler 1-31 Ekim 2023 tarihleri arasında araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan Tanıtıcı Özellikler ve Deprem Bilgi Formu (4, 6, 25, 26) ile Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği (HESÖ) kullanılarak Google Forms (Google, USA) aracılığıyla toplanmıştır. Tanıtıcı Özellikler ve Deprem Bilgi Formu; hemşirelik öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerini içeren 3 soru ve deprem sürecinde öğretime ilişkin 8 sorudan oluşan formdur. Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği; Gray-Torf ve Anderson (1981) tarafından geliştirilmiş (27), Rhead tarafından 1995 yılında modifiye edilmiştir (28). Karaca ve ark. tarafından 2014 yılında geçerlik güvenirlik çalışması yapılmış, 4'lü Likert tipte (0-3 puan), 32 maddeden oluşan bir ölçektir. "Uygulama Stresi" ve "Akademik Stres" olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Her iki alt boyut 16 maddelerden oluşmaktadır. Her bir alt boyutu 0-48 arasında değer alan ölçeğin toplam puanı 0-96 arasındadır ve puanın artması stresin arttığına göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri uygulama stresi alt boyutu için 0,84; akademik stres alt boyutu için 0,83 olarak hesaplanmıştır. HESÖ'nün tüm maddeleri için hesaplanan Cronbach alfa değeri ise 0,90 olarak bulunmuştur (10). Bu çalışmada Cronbach alfa değeri 0,956 olarak bulunmuştur.

2.5. Verilerinin Analizi

Araştırma verileri SPSS 25.0 paket programında değerlendirilmiştir. Araştırmada tanımlayıcı istatistikler olarak sayı, yüzde, ortalama ve minimum-maksimum kullanılmıştır. Araştırma grubuna ait veri setine ilişkin kayıp değerlerin olup olmadığı ve verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini incelemek için Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk ile normallik testleri yapılmıştır. Normal dağılım gösteren veriler için grup sayısına göre varyans analizi ve bağımsız örneklem t testi, normal dağılım göstermeyen veriler için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Tüm testlerde %95 güven aralığı baz alınmıştır ve p değerinin "p<0,05" olduğunda anlamlı olduğu kabul edilmiştir.

2.6. Etik Kurul Onayı

Araştırmanın yürütülebilmesi için, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin (Evrak Tarih ve Sayı No: 16.10.2023 - E.36562), "Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği" için araştırmacılardan ölçek kullanım izni ve katılımcılardan onam alınmıştır. Çalışmanın tüm aşamaları Helsinki deklarasyonuna uygun olarak yapılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri incelendiğinde %70,8'i kadın, %72,5'i 18-22 yaş arasında olduğu, yaş ortalamasının $21,80 \pm 1,41$ (min:19, max: 28) olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin depreme ilişkin deneyimleri incelendiğinde, öğrencilerin %95,8'inin deprem bölgesi illerinde ikamet ettiği, %85'inin deprem sonrası yüz yüze eğitime başlamaktan tedirgin olduğu, %81,2'sinin eğitime devam ettiği okul binasına güven duymadığı, %55,4'ünün hastane uygulamasına gittiği binaya güven duymadığı ve %50,4'ünün deprem sonrası uzaktan eğitim sırasında sorun yaşamadığı saptanmıştır.

Çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin "Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği"nden aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde, ölçeğin toplam puan ortalamasının $64,6 \pm 17,23$, "Akademik Stres Alt Boyutu" $32,38 \pm 8,8$ ve "Uygulama Stresi Alt Boyutu" $32,22 \pm 8,8$ olarak Tablo 1'de verilmektedir (Tablo 1).

Tablo1-Hemşirelik Öğrencilerin Ölçek Puanlarının Dağılımı

	N	Minimum	Maximum	Mean	±SS
Uygulama Stresi	240	3,00	48,00	32,2208	8,81215
Akademik Stres	240	4,00	48,00	32,3875	8,87405
Toplam Stres	240	7,00	96,00	64,6083	17,23614

Hemşirelik öğrencilerin ölçek puan ortalamaları ile normal dağılım gösteren bazı özelliklerin bağımsız örneklem t testi ve ANOVA ile karşılaştırılması Tablo 2'de verilmektedir. Tablo 2 incelendiğinde bağımsız örneklem t testi ile cinsiyet karşılaştırıldığında kadın öğrencilerin toplam ölçek puanlarının ($68,51 \pm 14,44$) erkeklerden daha yüksek olduğu, uygulama ve akademik alt ölçek puanlarının da kadın öğrencilerde daha yüksek olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0.001$). Yaş ve toplam ölçek puanları karşılaştırıldığında 23 yaş ve üzeri öğrencilerin toplam ölçek puanlarının ($68,9 \pm 16,2$) daha yüksek olduğu, uygulama ve akademik alt ölçek puanlarının da 23 yaş ve üzeri öğrencilerde daha yüksek olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$).

Hemşirelik öğrencilerin deprem sonrası yaşadıkları duygular incelendiğinde, üniversite eğitimine başlama konusunda tedirgin olduğunu ifade eden öğrencilerin ölçek puanlarının daha yüksek olduğu ($66,14 \pm 15,95$), okul binasına güven duymayan öğrencilerin ölçek puanlarının daha yüksek olduğu ($65,81 \pm 16,92$), hastane binasına güven duymayan öğrencilerin ölçek puanlarının daha yüksek ($66,51 \pm 18,04$) olduğu belirlenmiş, istatistiksel olarak anlamlı sonuç bulunmuştur. Aynı şekilde uygulama ve akademik alt boyut ölçek puanları da yukarıda belirtilen başlıklarda istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır ($p < 0,05$) (Tablo 2).

Tablo 2- Hemşirelik Öğrencilerin Ölçek Puan Ortalamaları ile Bazı Özelliklerin Karşılaştırılması

Sosyo-demografik özellikler		n/%	Akademik Stres		Klinik Stres		Toplam Stres	
			Ort.	±S.S.	Ort.	±S.S.	Ort.	±S.S.
Cinsiyet	Kadın	170/70,8	34,1824	7,60541	34,3294	7,40524	68,5118	14,44321
	Erkek	70/29,2	28,0286	10,19231	27,1000	9,85423	55,1286	19,73294
			t: 5,1336	p:0,000***	t: 4,556	p:0,000***	t: 6,215,	p:0,000***
Yaş	18-22	174/72,5	31,7356	8,97454	31,2529	8,95101	62,9885	17,45216
	23 ve üzeri	66/27,5	34,1094	8,51538	34,7969	8,06360	68,9063	16,20868
			t: 1,834	p:0,068*	t: 2,779	p:0,006**	t: 2,446	p:0,016**
Sınıf	2	92/38,3	32,1304	9,78024	31,5109	9,51747	63,6413	18,77371
	3	83/4,6	32,1687	7,61869	31,9639	8,00982	64,1325	15,25776
	4	65/27,1	33,0308	9,11724	33,5538	8,73933	66,6083	17,44715
			F: ,233	p: 0,792*	F: 1,078	p: 0,342*	F: ,602	p: 0,549*
Deprem sırasında bulunduğu il: 1: deprem bölgesi 2: deprem bölgesi olmayan	1****	230/95,8	32,4522	8,92104	32,2261	8,86883	64,6783	17,33968
	2	10/4,2	30,9000	7,97844	32,1000	7,79530	63,0000	15,36229
			Z: -,934,	p: 0,350*	Z: -,228,	p: 0,820*	Z: -,603,	p: 0,547*
Daha önce deprem deneyimi yaşama durumu	Var	114/47,5	32,2456	9,11146	31,9386	9,36127	64,1842	17,92095
	Yok	126/52,5	32,5159	8,68814	332,5159	8,3157	64,9921	16,65485
			Z: -,152,	p: 0,879*	Z: -,266,	p: 0,791*	Z: -,223,	p: 0,823*
Deprem sonrası yüz yüze eğitime başlamada tedirgin olma	Olan	204/85	33,2059	8,28773	32,9412	8,16254	66,1471	15,95091
	Olmayan	36/15	27,7500	10,64592	28,1389	11,12052	55,8889	21,46995
			t: 3,479	p:0,001***	t: 3,067	p:0,002**	t: 3,362	p:0,02**
Deprem sonrası eğitime devam ettiği okul binasına güven duyma	Duyan	43/17,9	29,4419	9,02985	29,6512	9,02875	59,0930	17,76274
	Duymayan	197/81,2	33,0305	8,73119	32,7817	8,68661	65,8122	16,92692
			t: 2,427	p:0,026**	t: 2,126	p:0,05**	t: 2,38	p:0,001***
Deprem sonrası hastane binasına güven duyma	Duyan	107/44,6	31,2804	8,10520	30,9626	8,22436	62,2430	15,93551
	Duymayan	133/55,4	33,2782	9,38273	33,2331	9,16340	66,5113	18,04985
			t: 1,741	p:0,083*	t: 1,996	p:0,047**	t: 2,020	p:0,045**
Deprem sonrası uzaktan eğitim ile ilgili sorun ifade etme	Sorun var	119/49,6	33,43370	7,9652	33,0420	7,82694	66,4790	1,40987
	Sorun yok	121/50,4	31,3554	9,60803	1,4132	9,64855	62,7686	1,70612
			Z: -1,628,	p: 0,104*	Z: -1,215,	p: 0,224*	Z: -1,505,	p: 0,132*

* $p > 0,05$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,001$

***Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Hatay, Kilis, Malatya, Elazığ

Tablo 3’de “Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği” en düşük ve en yüksek maddelerin dağılımı verilmektedir. Öğrencilerde en yüksek üç stres nedeni sınavlara hazırlanmak ve sınavlara girmek, acı çeken bir hastayı izlemek, bütün bir gün çalıştıktan sonra ders çalışmak zorunda olmak ve bir hastaya bakım verirken hata yapma korkusu olarak belirlenmiştir. Öğrencilerde en düşük üç stres nedeni sınavlara hazırlanmak ve sınavlara girmek, bir hastaya bakım verirken hata yapma korkusu, klinik bir

uygulamada öğretim elemanı tarafından eleştirilmek ve sizden ne beklendiğine dair yönlendirmenin yetersiz olması şeklinde belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3- Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği En Düşük ve En Yüksek Maddelerin Dağılımı

Madde No	Hemşirelik Eğitim Yaşantım Sürecinde; DURUM	Benim İçin Çok Stres Verici				Benim İçin Hiç Stres Verici Değil			
		3/%		2/%		1/%		0/%	
		sayı	%	sayı	%	sayı	%	sayı	%
3	Bütün bir gün çalıştıktan sonra ders çalışmak zorunda olmak	120	50	79	32,9	35	14,6	6	2,5
13	Acı çeken bir hastayı izlemek	131	54,6	71	29,6	31/	12,9	7	2,9
14	Sınavlara hazırlanmak ve sınavlara girmek	134	55,8	72	30	31/	12,9	3	1,3
18	Bir hastaya bakım verirken hata yapma korkusu	120	50	74	30,8	42/	17,5	4	1,7
19	Klinik bir uygulamada öğretim elemanı tarafından eleştirilmek	90	37,5	100	41,7	46/	19,2	4	1,7
30	Sizden ne beklendiğine dair yönlendirmenin yetersiz olması	66	27,5	108	45	66/	27,5	5	2,1

4. TARTIŞMA

Bu tanımlayıcı çalışma, ulaşılabilen kaynaklara göre hemşirelik öğrencilerinin deprem sonrası eğitimsel stres düzeylerinin belirlendiği ilk makaledir. Çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin “Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği”nden aldıkları puan ortalamaları $64,6 \pm 17,23$, “Akademik Stres Alt Boyutu” $32,38 \pm 8,8$ ve “Uygulama Stresi Alt Boyutu” $32,22 \pm 8,8$ olarak bulunmuştur. Bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin eğitimsel stres puan ortalamaları orta düzeyde olup, uygulama stresi ve akademik stres puan ortalamaları eşit düzeyde bulunmuştur. Ayrıca kadın öğrenciler ve 23 yaş üzeri öğrencilerin ölçek puan ortalamaları yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Aynı ölçek kullanılarak hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalarda yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi gibi değişkenlerle yapılan karşılaştırmalardan elde edilen sonuçlar tartışmada ele alınmıştır. Tartışmada ele alınan makalelerde bu çalışma bulguları ile benzer ya da farklı sonuçlar olduğu görülmüştür.

Akkaya ve ark. (2018) aynı ölçekle Çanakkale ve Kars ilinde yaptıkları çalışmada hemşirelik öğrencilerinin toplam eğitimsel stres puanı ortalaması 61.25 ± 15.74 , uygulama stres puanı ortalaması 30.45 ± 8.48 ve akademik stres puanı ortalaması 30.79 ± 8.09 olarak saptanmıştır. Çalışmada kadın öğrencilerde stres puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sınıflar arası ölçek puan ortalaması karşılaştırmaları anlamlı bulunmamıştır (29).

Çakar ve ark.’nın (2019) Karadeniz Bölgesi’nde öğrenim gören hemşirelik öğrencileri üzerinde aynı ölçeği kullanarak yaptıkları çalışmada ölçek puan ortalamasının 66.43 ± 13.91 olduğu, kadın öğrencilerin puan ortalamasının erkek öğrencilere göre (56.16 ± 16.10) yüksek olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada uygulamada öğrencilerin yaş ve sınıf değişkeninin ölçek puan ortalamalarını etkilemediği bulunmuştur (30).

Birimoğlu Okuyan ve Deveci’nin (2020) aynı ölçek kullanılarak Hatay ilindeki sağlık yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada toplam ölçek puanlarının $63,4 \pm 17,3$, uygulama ve akademik alt boyutu puanlarının sırası ile $31,3 \pm 8,7$ ve $32,1 \pm 9,1$ olduğu, kadın öğrencilerde ölçek ve alt boyut puanlarının daha yüksek ve anlamlı olduğu belirlenmiştir. Yaş gruplarına göre ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Sınıf

düzeylerine göre ölçek puan ortalamaları ikinci ve üçüncü sınıflarda daha yüksek bulunmuş ve istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu saptanmıştır (31).

Büyükbayram ve Bıçak Ayık'ın (2020) aynı ölçek ile Siirt ilinde yaptıkları çalışmada hemşirelik öğrencilerinin ölçek toplam puan ortalaması 57.75 ± 16.52 , akademik stres alt boyutu puan ortalaması 28.72 ± 8.67 ve uygulama stres alt boyut puan ortalamasının 29.02 ± 8.70 olduğu, kadın öğrencilerin puan ortalamalarının daha yüksek ve anlamlı olduğu, sınıflar arası ölçek puan ortalamaları arasında fark olmadığı tespit edilmiştir (9).

Fırat Kılıç'ın (2018) aynı ölçek ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bir vakıf üniversitesindeki hemşirelik öğrencileri ile yaptığı çalışmada, ölçek puan ortalaması $63,04 \pm 15,54$, Uygulama Stresi Alt Boyutu puan ortalaması $30,94 \pm 8,20$ ve Akademik Stres Alt Boyutu puan ortalaması $32,10 \pm 8,33$ olduğu, her iki alt boyut ortalamasının eşit olduğu belirlenmiştir. Çalışmada cinsiyet ile yapılan karşılaştırmada kadın öğrencilerin toplam puan ve her iki alt boyut puan ortalamaları yüksek ve istatistik olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Çalışmada yaş ile toplam ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Hemşirelik öğrencilerinin sınıf düzeyleri ile yapılan karşılaştırmada ise ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin ölçek toplam puan ve uygulama stresi alt boyut puan ortalamaları diğer sınıflara göre, ikinci sınıf akademik stres alt boyutu puan ortalamaları birinci ve dördüncü sınıftaki öğrencilerine göre daha yüksek bulunmuştur (8).

Aslan ve Aktürk'un (2018) aynı ölçek ile Malatya ilinde yaptığı çalışmasında toplam ölçek puan ortalaması $62,49 \pm 19,88$, uygulama ve akademik alt boyut puan ortalaması sırası ile $31,32 \pm 10,38$ ve $31,46 \pm 10,79$ olarak bulunmuştur. Cinsiyet ile toplam puan ortalamalarıyla yapılan karşılaştırmada kadın öğrencilerde daha yüksek olduğu ve istatistik olarak anlamlı sonuç olduğu belirlenmiştir. Sınıf düzeyleri arasında anlamlı sonuç bulunmamıştır (32).

Özdemir ve ark (2020) İzmir'de aynı ölçek kullanarak yaptıkları çalışmada ölçek toplam puan ortalaması 59.27 ± 19.81 'dir. Öğrencilerin cinsiyete göre ölçek toplam ve alt boyutları puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur ($p < 0,001$). Yaş grupları arasında yapılan karşılaştırmada 20-21 yaş grubu öğrencilerin uygulama stresi alt boyutu, sınıf düzeyi ile yapılan karşılaştırmada 2. Sınıf öğrencilerinin uygulama stresi alt boyutu daha yüksek ve istatistik olarak anlamlı fark bulunmamıştır (33).

Yukarıda söz edilen tüm çalışmalarda cinsiyet ile ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, kadın öğrencilerin puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Bu çalışmada cinsiyet değişkeni ile ölçeğin her bir maddesinin t testi ile karşılaştırılmasında, ölçeğin 20. maddesi (Teorik bilgiyi hastaların bakımıyla ilişkilendirmede zorluk yaşamak") haricinde diğer tüm maddeler kadın öğrencilerde yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç diğer tüm araştırma sonuçları ile benzerlik göstermiştir. Kadın hemşirelik öğrencilerinin eğitimsel stres puanlarının yüksek olması, birçok faktöre bağlı olabileceği gibi, kadınların hemşirelik meslek algısının farklı olmasından kaynaklanmış olabilir.

Yaş değişkenine göre ölçek ve alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, genellikle çalışmalarda anlamlı sonuç elde edilememiştir. Ancak bazı çalışmalarda yaş değişkeni ile ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılmadığı görülmüştür. Yalnızca Özdemir ve ark.'nın (2020) çalışmasında 20-21 yaş grubu öğrencilerinin ölçek puan ortalamaları yüksek bulunmuştur (33). Literatürde yer alan çalışmalarda yaş grupları üst ve alt aralıkları farklı olarak belirlenmiştir. Yaş değişkenine ilişkin farklı gruplandırma yapılması, sonuçları etkilemiş olabilir. Bu sonuca göre bu çalışma ile literatürdeki diğer çalışmalar arasında benzerlik bulunamamıştır.

Sınıf düzeylerine göre toplam ve alt boyut ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılmasında bazı çalışmalarda anlamlı sonuç elde edilemezken, birkaç çalışmada ikinci ve üçüncü sınıflarda akademik/uygulama alt boyutu puanı yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlar üniversiteler ya da bölümler

arası farklardan, eğitim olanaklarından, uygulama alanı farklılıklarından kaynaklanmış olabilir. Bu çalışma sonuçları ile literatürde yer alan çalışmalarda kısmen benzerlik bulunmaktadır.

Hemşirelik öğrencilerinde ölçeğin en yüksek ve en düşük stres oluşturan maddeleri incelendiğinde, uygulama açısından en stresli iki durumun hasta bakımı ile ilgili olduğu, akademik açıdan incelendiğinde en stresli iki durumun ders çalışma ve sınavlarla ilgili olduğu görülmektedir. Sritoomma ve Domkrabg'in çalışmasında (2017) hemşire öğrencilerin stres düzeyi incelenmiş, klinik uygulamada hemşirelik öğrencilerinin orta düzeyde stres yaşadıkları ve bunun zorlayıcı duygular içeren bir durum olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca stresli durumlar altı temaya ayrılmış ve stresörler; yetersiz bilgi ve beceriler; eğitmenler olmadan klinik uygulamalarında düşük özsaygı ve öz güven; tutarsız teoriler ve uygulama; yenilik; yetersiz öğrenme olanakları olarak gruplanmıştır (34). Labrague'nin (2013) Filipinde yaptığı çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin stres ve stresörleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerin orta düzeyde strese sahip oldukları, belirlenen en yaygın stres faktörünün ödevler ve iş yükünden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır (35). Pulido-Martos ve ark'nın (2012) hemşirelik öğrencilerinde stres kaynakları başlıklı sistematik derleme çalışmasında en yaygın stres kaynaklarının akademik (diğerlerinin yanı sıra incelemeler, iş yükü ve çalışmayla ilişkili sorunlar) ve klinik kaynaklı stres (bilinmeyen durumlardan korkma, hastalarla ilgili hatalar veya teknik ekipman kullanımı) olduğu vurgulanmaktadır (36). Güler ve Çınar'ın (2010) hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stresörler ile ilgili çalışmasında ise en fazla stres yaratan faktörün eğitim giderleri, dersler, uygulamalar, fiziki ortam ve öğretim elemanları olduğu vurgulanmıştır (37). Ergin ve ark.'nın (2018) hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stresin incelendiği çalışmasında öğrencilerin stres düzeyinin ortalamasının üzerinde olduğu, öğrencilerin en çok stres yaşadıkları durumun öğretim elemanları ve hemşirelerden kaynaklandığı ifade edilmektedir (38).

Deprem deneyimi yaşayan öğrencilerin ölçek toplam ve alt boyut puanlarının karşılaştırılmasında deprem sonrası yüz yüze eğitime başlama konusunda tedirgin olan ve deprem sonrası eğitime devam ettiği okul binasına güven duymayan öğrencilerde ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamaları daha yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun deprem sırasında deprem kapsamındaki illerde yaşadığı göz önüne alındığında, deprem deneyimi geçirmiş olmaları ile birlikte tedirginlik ve endişe yaşayan öğrencilerde ölçek puanlarının yükselmiş olması durumu açıklayıcı bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Cankardaş ve Sofuoğlu'nun (2019) çalışmasında deprem ve yangın deneyimlemiş kişilerde travma sonrası stres bozukluğu incelenmiş, çalışma sonuçlarına göre bu tür afetlerin sonrasında bireylerin daha fazla hayati tehdit algıladıkları, olay üzerinde daha düşük kontrole sahip oldukları vurgulanmaktadır (4). Karabacak Çelik'in (2023) deprem sonrası travma belirtilerinin incelendiği çalışmasında bireylerde deprem sonrası travma düzeyinin kullanılan ölçek eşik değerini üzerinde olduğu ve bireylerin deprem sonrası travma belirtileri gösterdikleri vurgulanmaktadır (39). Koçoğlu ve ark.'nın (2023) ve Aylaz ve ark'nın (2025) Malatya ilinde deprem sonrasında yaptığı üniversite öğrencilerinin deprem sonrası travma düzeyleri adlı çalışmasında öğrencilerin deprem sonrası travma düzeylerinin yüksek olduğu, kadın öğrencilerin travma düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (11,40).

Afet/deprem bölgesi olan ülkelerde üniversite öğrencileri üzerinde yurt dışında yapılmış çalışmalara bakıldığında, afet/deprem sonrası üniversite öğrencilerinin travma düzeylerinin incelendiği çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalardan biri Rasido ve Patodo'nun (2020) Endonezya'da afet sonrası Tadulako Üniversitesi öğrencilerinin ruhsal sağlık durumlarının incelendiği çalışmadır. Araştırma sonuçlarına göre afet sonrası öğrencilerde uzun vadede stres, kaygı ve depresyon belirtileri yüksek düzeyde bulunmuştur (41). Kaya ve Bayram'ın (2024) depremlerin üniversite öğrencilerinin umut ve kaygı düzeylerine etkisinin incelendiği çalışmasında, depremlere maruz kalmanın durum kaygısı düzeylerinde artışla ilişkili olduğunu, daha yüksek umut düzeylerinin ise durum kaygısında azalmayla ilişkili olduğunu göstermektedir (12).

Küçükakın ve ark.'nın (2024) Türkiye'deki bir yükseköğretim kurumunun afet sonrası müdahalesi; öğrenci ve öğretim elemanlarının görüşleri adlı makalesinde, uzaktan eğitimin etkileri araştırılmış, çalışma sonuçlarına göre iletişim, kurumsal destek ve sistemdeki sık değişikliklerle ilgili birkaç önemli sorunu ortaya koymuştur. Ayrıca duygusal sıkıntı, motivasyonel engeller, teknik sorunlar, erişilebilirlik kısıtlamaları, aileyle ilgili zorluklar ve öğretim uygulamalarındaki eşitsizlikler dahil olmak üzere çeşitli zorlukları belirlemiştir (6).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışmada, deprem sonrası eğitimsel stres durumlarının incelenmesi amaçlanmış ve Kilis ile örneği ile bulgular elde edilmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu deprem sırasında, deprem bölgesi illerinde ikamet etmektedir. Araştırma sonuçlarına göre “Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği”nden aldıkları puan ortalamaları orta düzeyde olup, uygulama stresi ve akademik stres puan ortalamaları eşit düzeyde bulunmuştur. Kadın, 23 yaş üzeri, deprem sonrası yüz yüze eğitime başlamada konusunda tedirgin olan ve deprem sonrası okul binasına güven duymayan öğrencilerin ölçek toplam puan ve alt boyut puan ortalamaları yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Hemşirelik öğrencilerinde en fazla strese neden olan durumlar sınavlara hazırlanmak ve sınavlara girmek, acı çeken bir hastayı izlemek, bütün bir gün çalıştıktan sonra ders çalışmak zorunda olmak ve bir hastaya bakım verirken hata yapma korkusu olarak belirlenmiştir.

Çalışma sonuçlarına göre öneriler arasında konu ile ilgili daha kapsamlı araştırmaların tasarlanması ve yapılması, afet sonrası üniversite eğitimine başlama konusunda öğrencilere destek olacak çalışmaların yapılması, afet durumlarında uzaktan eğitimler sırasında öğrencilere gerekli destek konularının belirlenmesi, afet sonrası öğrencilerin etkilendiği durumlarla ilgili başatme stratejilerinin geliştirilmesi sayılabilir. Deprem sonrası hemşirelik eğitiminde, eğitimsel stres durumları ile ilgili kanıt düzeyi yüksek farklı araştırmaların yapılması önerilebilir.

“KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ SONRASI HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİMSEL STRES DURUMLARININ BELİRLLENMESİ: KİLİS İLİ ÖRNEĞİ” Başlıklı Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Bu çalışma “Araştırma ve Yayın Etiği” değerlerine uygun olarak hazırlanmış ve intihal kontrol programında kontrol edilmiştir. Çalışmanın tüm sorumluluğu yazar(lar)a aittir.

Bilgilendirme	-
Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek	Yok
Yazar Katkı Oranı Beyanı	Yazarlar eşit oranda katkıda bulunmuşlardır.
Teşekkür	-
Etik Kurul Onay Belgesi	Etik Kurul onayı alınmıştır.
Ölçek İzni	Ölçek izni alınmıştır

KAYNAKÇA

- Atabey E. Türkiye Deprem Ülkesi. 2024, Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/378691924_TURKIYE_DEPREM_ULKESI (Erişim Tarihi: 12.04.2025)
- Ağın Gözükızıl C, Tezcan S. Cumhuriyet'in yüzüncü yılında Türkiye'de afetler: 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi. Kent Akademisi. 2023;16(Türkiye Cumhuriyetinin 100. Yılı Özel Sayısı| Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye):97-114. <https://doi.org/10.35674/kent.1353445>
- SBB. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Deprem Sonrası Değerlendirme Raporu). Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaraş-ve-hatay-depremleri-raporu/> (Erişim Tarihi: 12.04.2025)
- Cankardaş S, Sofuoğlu Z. Deprem ya da yangın deneyimlemiş kişilerde travma sonrası stres bozukluğu belirtileri ve belirtilerin yordayıcıları. Turkish Journal of Psychiatry, 2019;30(3):151-156. <https://doi.org/10.5080/u23613>
- Telli Yamamoto SG, Altun D. Türkiye'de deprem sonrası çevrimiçi öğrenmenin vazgeçilmezliği. Üniversite Araştırmaları Dergisi, 2023;6(2):125-136. <https://doi.org/10.32329/uad.1268747>
- Küçükakın PM, Yıldırım Taştı Ö, Çobanoğlu R, Türkmenoğlu T. The post-disaster response of a higher education institution in Türkiye: Insights from students and instructors. International Journal of Disaster Risk Reduction. 2024;102:104293. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2024.104293>
- Karaman F, Çakmak S, Yerebakan AN. Covid-19 pandemisi'nde hemşirelik öğrencilerinin eğitimi: Uzaktan eğitim süreci ve etkileri. IGUSABDER. 2021;;571-580. <https://doi.org/10.38079/igusabder.982350>
- Fırat Kılıç H. Hemşirelik öğrencilerinin eğitim stresi ve mesleki benlik saygısı arasındaki ilişki. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2018;5(1):49-59. <https://doi.org/10.31125/hunhemsire.431130>
- Büyükbayram Z, Bıçak Ayık D. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimi ile ilgili stres düzeylerinin belirlenmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2020;4(2):90-99. <https://doi.org/10.46237/amusbfd.562097>
- Karaca A, Yıldırım N, Ankaralı H, Açıkgöz F, Akkuş D. Hemşirelik Eğitimi Stres Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi. 2014;16(2):29-40. <https://doi.org/10.69487/hemarge.695747>
- Koçoğlu E, Demir FB, Ulukaya Öteleş Ü, Özeren E. Post-earthquake trauma levels of university students evaluation: Example of 6 February Kahramanmaraş Earthquake. Higher Education Studies. 2023;13(2):121-127. <https://doi.org/10.5539/hes.v13n2p121>
- Kaya M, Bayram SS. Determining the impact of earthquakes on university students' hope and anxiety levels. International Journal of Disaster Risk Reduction. 2024;110: 104637. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2024.104637>
- Yağız K. Spor Bilimleri öğrencilerinin 2023 Büyük Depremi ile ilişkili uzaktan eğitime yönelik görüşlerinin incelenmesi. Iğdır Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi. 2023;6(1):13-25. <https://doi.org/10.48133/igdirsb.1318517>
- Erdoğan F. & Atabay M. (2023) Deprem Sonrası Öğretmen Adaylarının Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri. Çetinkaya E. (Ed.). Tüm Yönleriyle Depremler ve Etkileri. Berikan Yayınevi, Ankara. s. 81-94.
- Koçer A, Koçak O. 2023 depremleri ve uzaktan eğitimin yükseköğretim öğrencilerinin psikolojik durumlarına etkisi. Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi. 2024;10(1):71-91. <https://doi.org/10.51948/auad.1324641>
- Basnet BK. Earthquake and its impacts on education: Aftermath Nepal quake 2015. The European Educational Researcher. 2020;3(3):101-118. <https://doi.org/10.31757/euer.332>
- Mavi D, Tuti G. The Reflections of Earthquakes on Education: Insights From School Managers. Sakarya University Journal of Education. 2023;13(4):701-720. <https://doi.org/10.19126/suje.1380907>
- Gümüş Şekerci Y, Ayvazoğlu G, Çekiç M. Üniversite öğrencilerinin afet risk algısı ve sürdürülebilir deprem farkındalık düzeyinin incelenmesi. Sağlık ve Toplum. 2024;34(3):134-146.
- Şahin Y, Lamba M, Öztıp S. Üniversite öğrencilerinin afet bilinci ve afete hazırlık düzeylerinin belirlenmesi. Medeniyet Araştırmaları Dergisi. 2018;3(6):149-159.
- Genç Köse. B, Gümüşler Başaran. A, Kefeli Çol B. Depreme maruz kalan hemşirelik öğrencilerinin akademik güdülenme ve mesleki tutumları: Vaka-kontrol çalışması. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi. 2024;11(1):163-170. DOI: 10.54304/SHYD.2024.01069
- Sönmez Sarı E, Terzi H. A qualitative study on Turkey's earthquakes, the century's catastrophe: Perspectives and coping methods of surviving nursing students. International Nursing Review. 2025;72(1):e13042. <https://doi.org/10.1111/inr.13042>
- Yiğit D, Açıkgöz A. Hemşirelik bölümü öğrencilerinin deprem stresi ile baş etme stratejilerini uygulama düzeyi. Bandırma Onyedİ Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi. 2024;6(3):446-455. <https://doi.org/10.46413/boneyusbad.1415741>
- Aloğlu N, Güllü A. 2023 Kahramanmaraş merkezli depremleri yaşamış olan hemşirelik öğrencilerinin deprem stresi ile baş etme stratejilerinin incelenmesi. Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi. 2024;7(2):75-83 <https://doi.org/10.53493/avrasyasbd.1341759>
- İpekçi NN, Sungur M, Atsal Kılıç B. Determination of the post-earthquake trauma levels of nursing students living in the earthquake area in Turkey: The case of Kilis. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi. 2024;12(2):465-477. <https://doi.org/10.33715/inonusaglik.1388293>

25. Demir Erbil D, Hazer O, Akçam E, Akkoyun S. Examination of the individual's strategies to cope with earthquake stress: The Case of Kahramanmaraş Earthquakes, Turk Deprem Arastirma Dergisi. 2024;6(2):434-451. <https://doi.org/10.46464/tdad.1472770>
26. Yıldız E, Karagözoğlu Ş. Ağırlıklı olarak uzaktan eğitim alan mezuniyet aşamasındaki hemşirelik öğrencilerinin mesleki hazır oluşluk ve algılanan stres düzeylerinin belirlenmesi: Tanımlayıcı çalışma. Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences. 2024;16(1):178-186. doi:10.5336/nurses.2023-99938
27. Gray-Toft P, Anderson JG. The Nursing Stress Scale: Development of an instrument. Journal of Behavioral Assessment. 1981;3:11-23. <https://doi.org/10.1007/BF01321348>
28. Rhead M. Stress among student nurses: Is it practical or academic?. Journal of clinical nursing. 1995;4(6):369-376. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.1995.tb00038.x>
29. Akkaya G, Babacan Gümüş A, Akkuş Y. Hemşirelik öğrencilerinin eğitim stresini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi. 2018;15(4):202-208. doi:10.5222/HEAD.2018.202
30. Çakar M, Yıldırım Şişman N, Oruç D. Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalarında karşılaştıkları sağlık riskleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. 2019;12(2):116-125.
31. Birimoglu Okuyan C, Deveci E. Sağlık yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencilerinin stres durumları ve stresle baş etme yöntemleri. Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences. 2020;23(2):205-11. <https://doi.org/10.17049/ataunihem.469787>
32. Aslan H, Aktürk U. Nursing education stress levels of nursing students and the associated factors. Annals of Medical Research. 2018;25(4):660-666. doi: 10.5455/annalsmedres.2018.06.108
33. Özdemir H, Khorshid L, Zaybak A. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitime ilişkin yaşadıkları stres düzeyinin belirlenmesi. Turkish Journal of Science and Health. 2020;1(2):20-28.
34. Sritoomma N, Domkrabg N. Stress levels and coping patterns of nursing students in an international program practicum. The Malaysian Journal Of Nursing. 2017;9(2):64-70.
35. Labrague LJ. Stress, stressors, and stress responses of student nurses in a government nursing school. Health Science Journal. 2013;7(4):424-435.
36. Pulido-Martos M, Augusto-Landa JM, Lopez-Zafra E. Sources of stress in nursing students: a systematic review of quantitative studies. International Nursing Review. 2012;59(1):15-25. <https://doi.org/10.1111/j.1466-7657.2011.00939.x>
37. Güler Ö, Çınar S. Hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları stresörler ve kullandıkları başetme yöntemlerinin belirlenmesi. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi. Sempozyum Özel Sayısı. 2010;1: 253-261.
38. Ergin E, Çevik K, Çetin SP. Hemşirelik öğrencilerinin eğitimlerine ilişkin algıladığı stres ve stresle baş etme davranışlarının incelenmesi. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi. 2018;15(1):16-22. doi:10.5222/HEAD.2018.016
39. Karabacak Çelik. A. Deprem sonrası travma belirtileri, umut ve iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. TRT Akademi. 2023;8(18):574-591. <https://doi.org/10.37679/trta.1275268>
40. Aylaz R, Balkaya F, Uncu F. Üniversite öğrencilerinde deprem sonrası travma düzeyleri ile uyku kaliteleri arasındaki ilişki: Kesitsel bir çalışma. Türk Psikiyatri Dergisi. 2025;36:29. <https://doi.org/10.5080/u27374>
41. Rasido. I., ve Patodo. M. Post disaster: Earthquake, tsunami, liquefaction mental health prevalence of Tadulako University students. Enfermería Clínica. 2020;30(4):214-218. <https://doi.org/10.1016/j.enfcli.2019.10.071>